

Interview 7 w. Emma Kauhi for Hawaii Volcanoes National Park
5/27/98

CL: Ho'omaka paha kāua ma Lae'apuki.

EK: Aia i lalo.

CL: Hiki iā 'oe ke ha'i ia'u e pili ana i ka hale a kou makuakāne i kūkulu ai a kāna hana ma laila a pēlā aku?

EK: 'Ae. Kēlā hale, aia i loko o kēlā pā pōhaku, 'oia ho'i ma mua, he pā ko pāhale, pā pōhaku. A i loko o kēlā pā, ma laila ka pāpa'i hale. He pāpa'i, 'a'ole nō_ he hale nui loa. Akā, ua moe mākou i loko o kēlā hale, ka manawa i hele ai, kekahi manawa, noho no ho'okahi pō. Ua hele māua ma laila ma ku'u wā li'ili'i a iho ku'u pāpā i Lae'apuki e ho'oku'u i ka 'enemakani, ho'opiha 'ia ka pahuwai no ka wai no ka pipi e iho mai ai mauka mai. Iho wāwae mau ana wau me ku'u makuakāne mai Kapa'ahu aku a iho i Lae'apuki, ho'oku'u i ka 'enemakani a piha ka pahuwai, a laila, ho'i hou i Kapa'ahu. 'Oia wale no ka hana nui i kēlā manawa. Me ko'u makuakāne kēlā. 'Elua pahuwai ma laila. Wahi a ka pipi e hele mai ai e inu wai.

CL: He aha ke 'ano o kēlā mau pahuwai?

EK: Ko'u ho'omaopopo, pahuwai ha'aha'a, papa.

CL: Ua hana 'ia me ka lā'au paha?

EK: Ko'u ho'omaopopo, like nō me ka pahuwai o mākou o Kapa'ahu. Poepoe, ha'aha'a.

CL: Oh, ua kū'ai 'ia paha.

EK: Pēia paha, 'ae. E, pololei 'oe i ko'u mana'o, pahu i kū'ai 'ia, 'a'ole i hana lima 'ia. 'Ae, 'ae.

CL: Ua 'ike 'oe i ka lawai'a 'ana ma laila, ma Lae'apuki?

EK: He aha?

CL: Ua 'ike 'oe i ka po'e hele lawai'a, ma Lae'apuki?

EK: 'Ae. Hele mau ana ka po'e lawai'a ma laila. 'O wau me ku'u makuakāne, ho'oku'u 'oia [i] ka 'enemakani, ka manawa e paoma ana kēia 'enemakani i ka wai, mai ka pūnāwai mai a loko [o] ka pahu,

hele māua [e] kā mākoi. ('E) No ka mea, he mākoi ma laila, ua mākaukau. No laila hele māua ma ka kīpāpali nō, 'Ā, 'o wau me ko'u mākoi, 'oia nō me kāna mākoi, kā mākoi 'ia. Kekahi manawa loa'a, kekahi manawa 'a'ole loa'a. Akā, 'oia ka māua hana a hiki [i] ka piha 'ana o ka pahuwai, 'Ā, pau, ho'iho'i i nā mea lawai'a, ho'okomo i loko o ka hale, laka [i] ka hale, 'Ā, ho'i.

CL: Ua lohe au kekahi manawa hiki ke loa'a ka 'ōhua ma laila. Ua 'ike 'oe i kēlā?

EK: 'A'ole. No ka mea kēlā mea 'o ka 'ōhua, aia a loa'a ka poho wai papa'u, 'a'ole hohonu, a ma laila e loa'a ai ka 'ōhua. I Kalapana, 'ike au i ka wahine a Kanoolehua, 'ike au iā ia i ka hele kā'e'e 'ōhua. Ma hope o ka hale kula 'o Kalapana. Akā, ma Lae'apuki, 'a'ole nō he pohowai kūpono. Ua 'ike au, kuhikuhi 'ia mai ka lua moi, ma laila. E kokoke ana nō i ka wahi o ka 'enemakani, 'ano ka 'ao'ao ma Hilo. A he lua moi ma laila. Ma laila no ka po'e e hele ai i ka kīloi 'upena. Akā ka 'opihi, ka limu, 'oia mau 'ano, ua lako. Hele mau ana ka po'e e lawai'a no kēlā, ka 'opihi, ka limu, 'oia mau 'ano.

CL: Kekahi manawa ua ha'i mai 'oe ia'u e pili ana i kekahi hale kuahiwi ma Pānau. Ma hea kēlā hale?

EK: Ua maopopo 'oe ke kahuahale o Pe'a ma?

CL: 'Ae.

EK: A ma Hilo. Ma Hilo o ko lākou hale. 'A'ole nō kokoke loa. Aia na'e, ma Hilo mai. Ma

kēlā, ‘a’ole nō ka’ a loa i loko, ‘ano like me ka hale o Pe’a, akā ka’ a ma Hilo. A he hale i luna, i lalo.

CL: Oh, ‘ano nui.

EK: ‘Ae, he hale ‘ano nui. E noho ana kekahi kanaka ma laila, ‘o Akoni.

CL: He Pake ‘oia?

EK: Ko’u ho’omaopopo, kona ‘ohana keikamahine e noho ana i Kapoho. Male ‘oia i kēia kanaka ‘o Kobayashi paha. Ke keikamahine a Akoni. Nui wale n_ou, aia na’e, ‘a’ole au i hui me kēlā wahine. No laila ma kēlā mahele, ‘a’ole wau maopopo, no hea maila ‘o Akoni.

CL: Kohu mea ua lohe wau he Kōlea ‘oia.

EK: ‘Ae, ‘oia ko’u ho’omana’o i loko o ko’u no’ono’o. Pehea lā au i no’ono’o ai he Kōlea, akā, hele ‘oe ua lohe ‘oe he Kōlea... I ko’u mana’o he Kōlea, ko’u ho’omaopopo iā ia, kēia manawa, ke wau no’ono’o a’e, ke ‘ike nei au iā ia, ‘ae, kona helehelena ‘ano like me ka Kōlea. ‘O ia wale nō ka mea noho ana ma kēlā hale.

CL: He limahana ‘oia no kou pāpā?

EK: ‘Ae. Ko’u ho’omaopopo, nui wale nō e ka po’e e wala’au ai, ‘o Akoni ho’i, ‘a’ole ‘oia makemake, aia paha, ‘a’ole ‘oia makemake e noho ma ka wahi nui ka po’e. Makemake ‘oia e noho ma ka wahi mehameha. _____ i kēlā hale.

No laila, hele mai ka manawa ho’ohuli pipi, "roundup," hele mau ana wau me ka po’e "cowboy" i luna o ka lio. ‘O wau wale nō ke keiki. Me ko’u makuakāne me nā po’e paniolo. Hele mākou, ho’ohuli, aia na’e, hele mākou a, mau ___ mākou, a hiki i Pānau, moe. Moe i Pānau a ka noho o ka lio ma lalo o ka hale, kohu mea he lā’au e ho’okau ‘ia.

CL: ‘Ae, "stanchion" ho’i [sic].

EK: Ma laila e waiho ‘ia ai ka noho o ka lio, a ka wahi hiamoe ---loa’a he lumi..., ho’okahi lumi, lumi ākea. Moe nō ka po’e. A na ‘Akoni e kuke. Ho’omākaukau [i] nā mea’ai, pau, kakahiaka nui a’e, ho’omākaukau hou ‘oia [i] ka mea’ai no ke kakahiaka, a ‘ai mākou me nā paniolo. Pau, kau hou i ka lio, ‘Ā, hele hou i ka ho’ohuli i ka pipi. A ho’ohuli ‘ia ka pipi a hiki i Lae’apuki, a kekahi manawa, ho’ohuli pipi, lawe ‘ia ka pipi i Kamoamoā. No ka mea ‘o Kamoamoā loa’a kēlā pā. Ma laila e ho’oka’awale ‘ia kekahi pipi, ho’oka’awale i kekahi pā, a kekahi pā, a laila, ma laila e ‘oki ‘ia ai ka pepeiao, a kuni ‘ia ka pipi, pau, ho’oku’u ‘ia ka pipi.

CL: ‘A’ohe pā ma Lae’apuki?

EK: ‘A’ole, ‘a’ole pā pipi ma laila. Ka mea nō o kēlā wahi ka pahu wai. ‘Oia wale nō.

CL: Ma kēlā hale a Akoni i noho ai, kokoke kēlā hale i ka alanui?

EK: ‘A’ale nō mamao loa mai loko o ka alanui e hele ai i ka lua pele, ‘ae, ‘a’ole nō mamao loa.

CL: Ua nalowale paha kēlā hale i keia manawa.

EK: ‘A’ole wau maopopo, he aha lā ka mea...kēlā hale. Ua noho ‘ia paha, ‘a’ole paha, ua popopo paha, ‘a’ole au maopopo. No ka mea, ku’u male ‘ana, ha’alele wau, a pau ko’u mea ho’i, "connection."

CL: Loa’a ka hale kuke ma waho?

EK: I kēlā hale i Pānau? ‘Ā, pōina wau. Loa’a, pono paha e loa’a. No ka mea, ho’omaopopo wau iā Akoni, nānā e kuke nā mea ‘ai a pau. ‘Ā, loa’a paha.

CL: Kekahi kumuhana ‘ē a’e, ua lohe ‘oe i ka inoa ‘o Wilipe’a. Ua ‘ike wau ma kēia palapala ‘āina.

EK: ‘O wai? ‘A’ole Kaleikini?

CL: ‘A’ole. ‘A’ole ka inoa o ke kanaka, ka inoa o kekahi wahi. ‘O Lae’apuki ma k_ia ‘ao’ao, a

ma keia 'ao'ao ma P_nau Iki ua k_kau 'ia 'o Wilipe'a.

EK: 'A'ole wau i lohe [i] kēlā inoa ma mua.

CL: 'Ē, 'oia ka'u nīnau. 'O ka hapanui o ka po'e 'a'ole i lohe.

EK: Ka inoa ma'amau, no ka mea... Paliuli. Aia i hea 'o Paliuli. CL: Ma uka.

EK: 'Ae, oia ka mea kama'āina. Aia i hea 'o Kapa'ahu? No ka mea 'a'ole ulu loa ka nāhelehele, ne 'oe ho'omaka e hele mai, mai Pūlama, mai ia mau wahi nānā 'oe, māla'ela'e ke alanui, ke alanui hele i ka luapele. Hiki ke 'ike 'ia kēlā alanui a hiki [i] Paliuli. Ma Paliuli, 'ā, ka mea komo kēlā alanui [i ka nāhele?], 'a'ole hiki ke 'ike 'ia. But, he alanui pololei. Maika'i kēlā alanui. 'Akahi wau i lohe kēlā inoa 'o Wilipe'a. Aia kēia i ka 'ae kai.

CL: Ua hewa paha keia palapala 'āina, 'oia ko'u mana'o.

EK: 'A'ole wau maopopo i kēlā.

CL: Pehea keia ana, 'o 'Oloua?

EK: 'Oloua, 'a'ole au i lohe i kēlā. 'Aikua, 'ae, lohe wau i_ 'Aikua. Aia aku nō 'o Waha'ula, 'ae.

[bit omitted]

CL: Pehea 'o Pu'u Manawale'a, kokoke i Lae'apuki, ua lohe 'oe i kēlā inoa?

EK: 'A'ole, no ka mea pāpā... nā wā a pau a'u i hele ai i Lae'apuki, hele au me ko'u pāpā. Ne ua hele au me nā kūpuna i laila paha, nā lākou ha'i nei 'o mea kēia, 'o mea kēlā, e?

'Ae, 'oia nō ke kumu... Akā kēlā mau lā hoihoi wau ke wau no'ono'o a'e ne hele ana ___ i Lae'apuki. Ua hoihoi au. Hele wāwae.

CL: 'Ē, 'a'ole kau lio?

EK: 'A'ole kau lio.

CL: Kou makuakāne kekahi?

EK: 'Ae, kohu mea 'a'ole he mea nui. Kohu mea, he mea ___ i ko'u no'ono'o, kohu mea he mea le'ale'a. No ku'u wā li'ili'i paha.

CL: Pololei.

EK: Akā ua hoihoi au e hele me ku'u pāpā.

CL: Ma ka manawa 'ano nui a'e, 'a'ole paha hoihoi.

EK: 'A'ole paha hoihoi, 'ae.

[bit omitted]

CL: Ne'e paha kāua i Waha'ula. Kekahi nīnau e nīnau nei 'o ka poe hana ma ka paka, he aha ka mana'o o kēlā inoa Waha'ula?

EK: Nā lākou nō i ha'i 'o "Red Mouth."

CL: Nā_wai?

EK: 'A'ole au i lohe i kēlā, aia wale iho nei nō, kēlā unuhi "Red Mouth." Aia na'e ma mua o ko'u lohe 'ana o kēlā inoa haole, 'o Waha'ula wale nō.

CL: 'A'ole i no'ono'o i ka mana'o e?

EK: 'A'ole ha'i 'ia, 'a'ole nīnau 'ia, 'a'ole lohe 'ia.

CL: 'O ke kumu o kēia nīnau, mea mai kekahi 'aole "Red Mouth," 'o "Lobster Mouth."

EK: 'Auē. "Lobster mouth?" Waha'ula? Waha ula. It could be.

CL: 'Ano kanalua wau.

EK: Ula, lobster. Akā, 'a'ole wau i lohe kekahi mo'olelo e pili ana i ka i'a ula. Ko'u mana'o kēlā inoa, kapa 'ia ai e pili ana iā Pa'ao. 'Oia ko'u mana'o. E pili ana iā ia, kona mo'olelo, kona

‘ano kanaka. No ka mea heluhelu au i kekahi puke e pili ana iā Pa’ao, mai Kahiki mai ‘oia, koku mea he kanaka ‘anā’anā ‘oia. No laila, kēlā ‘ano po’e ‘anā’anā, ohh, loa’a ka mana iā lākou. ‘Oia ko’u ‘ano ho’ohālike, pili iā Pa’ao kēlā inoa. Ne ‘oe ‘ōlelo i kekahi mea ‘ula, e like me ke ahi.

CL: ‘Ē. No ka mea o kona waha.

EK: Ka mana o ka waha. ‘Ae. ‘Oia ko’u mana’o. ‘A’ole maopopo, pololei paha, ‘a’ole paha, aia na’e ko’u mana’o kēlā. No ka mea kēlā wahi ‘o Waha’ula, maopopo ia’u, mai ko’u wā li’ili’i a hiki [i] ka manawa ma mua o ka uhi ‘ia ai e Pele, ua mau ka mana. Mau ka mana. ‘A’ole i pau kēlā mana. Ho’i iho nō, ‘a’ole wau wale nō ka mea no’ono’o me kēlā. Nā kūpuna, kekahi o nā kūpuna hana ana i Waha’ula, ‘ōlelo mai lākou, pēnā nō lākou..., Oh, koku mea... pehea lā, ‘ōlelo mau hiki nō iā ‘oe ke maopopo hea _____

koku mea aia nō kēlā po’e ma laila. No laila ho’omana’o ua ‘oi aku kēlā [i] ka mana, ka mana’o o kēlā wahi e pili ana i ka mana. A ‘o kēlā mana ho’i e pili ana i ka mea nāna i kūkulu. Na wai lā i kapa kēlā inoa "red lobster." Na "Jack in the Box" paha. ‘A’ole pili kēlā, ‘a’ole pili. ‘A’ole lua ula ma laila, ‘oia mau ‘ano e, makemake ho’ohālike. ‘Ae. Kēlā wahi ho’i iho nō, he wahi p_p_ pali, kūpono nō i ka lawai’a. Ma hea mai ka ula? Aia i lalo i Kapa’ahu, ma laila loa’a ka lua ula.

CL: Ne’e paha kāua i ka lua pele. Ua lohe au iā ‘oe e ha’i ana i kekahi mo’olelo e pili ana i Uwēkahuna kekahi manawa. Hiki iā_ ‘oe ke ha’i i kēlā mo’olelo?

EK: ‘Ae.. Ua ‘ōlelo ‘ia mai ia’u kēlā wahi ‘o Uwēkahuna, he mo’olelo e pili ana i kēlā wahi. ‘Oia ho’i, hele mai kekahi kahuna, kahuna nui. Hele mai ‘oia i ka lua pele, hui ‘oia me Pele. A ua ‘ōlelo ‘oia--hele mai ‘oia me kāna po’e kāhuna, po’e kāhuna ma lalo ona--ua ‘ōlelo ‘oia makemake ‘oia e hele e ho’okūkū me Pele i ka heihei hōlei [sic]... hōlua. ‘ōlelo kēlā kahuna hiki iā ia ke lanakila ma luna o Pele i ka heihei hōlua. No laila hele mai ‘o ia me kāna po’e kāhuna ‘ē a’e a ka lua pele, ‘ōlelo ‘o ia me, kama’ilio, āe Pele, ‘ae ‘o Pele. No laila ho’omaka lāua e heihei hōlua. Kē’ia heihei ‘ana a lāua, puka ‘o Pele. Ka’a ‘o Pele ma mua, hā’ule ‘o ia ma hope, no laila ua puka ‘o Pele. ‘Oiai, kē’ia mo’olelo kekahi e pili ana iā Halema’uma’u. [I ka] hele ‘ana mai o kē’ia po’e kāhuna, kē’ia kahuna nui me kāna po’e kāhuna [telephone interruption], kūkulu lākou i hale i loko... ‘a’ole i loko o ka lua, akā ma ka ‘ao’ao i waho o ka lua, kūkulu ‘ia i hale ‘āma’u. Kekahi ‘ano hāpu’u, ka lau ‘ano li’ili’i, ‘o ia ka ‘āma’u paha, ‘o ma’u paha ka inoa. A ‘o ia ka lau i kūkulu ‘ia ai k_l_ hale, no k_’ia po’e e noho ai. A ‘o ia ka mea i loa’a ai kēlā inoa Halema’uma’u. No laila noho ihola kē’ia kahuna nui me kāna po’e i loko o kē’ia hale a lākou i kūkulu ihola. A ho’omaka kē’ia heihei a Pele me kē’ia kahuna, lanakila ‘o Pele, a kē’ia kahuna ho’i ‘a’ole ‘o ia i koho pono (?) no’ono’o, no laila ua noi hou ‘o ia iā Pele, heihei hou lāua. A heihei hou lāua, a lilo nō ka lanakila iā Pele. Hā’ule hou kē’ia kahuna. No laila ho’i aku nei lākou, kē’ia kahuna nui me kāna po’e hana, hele aku nei a hiki [i] kē’ia pali. Ma laila lākou i ho’ākoakoa ai, noho ma ka lā (?) a uē. No ka loa’a ‘ole o ka lanakila iā ia. ‘O ia ka mea i kāhea ‘ia kēlā wahi ‘o ‘Uwēkahuna. Ua uē nā kāhuna. ‘O ia ka mea a’u i lohe ai, ka mo’olelo.

CL: Nā wai i ha’i i kēlā mo’olelo iā ‘oe?

EK: ‘Anakē [Luika] paha, ‘Anakala Kaipo paha. Poina au. Kekahi mo’olelo a ‘Anakala Kaipo i ha’i mai ‘ia’u, iā m_kou po’e kamali’i. Kēlā kahua ‘a’ā ‘o Waha’ula, ‘ae, nē ‘oe ho’omaopopo, ma uka o kēlā wahi ‘a’ohe ‘a’ā. A mauka loa aku, he aha ho’i, mile me ka hapalua mile paha, a, ‘ike ‘oe i kēlā ‘a’ā, hiki ‘iā ‘oe ke ‘ike i ka wahi i kahe ‘ia mai ai ka pele mai ke kuahiwi mai a kēlā ‘ā’ā. A

kāhea 'ia ka inoa o kēlā wahi 'o Pāpua'a. A 'ōlelo mai 'o 'Anakala Kaipo i ka mo'olelo o kēlā, e pili ana nō i kē'ia kahuna, kahuna nui. Ke kahe mai nei ka pele, maiā... kāhea 'ia 'o Royal Gardens ho'i, ma Poupou nō, kahe nei ka pele i, kahe ana i kai. No laila ua hele maila kē'ia kahuna nui, a 'ōlelo aku nei kē'ia kahuna i ka po'e ma laila, hiki iā ia ke ho'opio i kēlā pele, ma laila. 'Ōlelo 'o ia i kekahi po'e e hele e kālua i pu'a, ho'okahi pu'a. Kālua i ka pu'a, lawe 'ia mai nei a hā'awi i kē'ia kahuna. A ke kahe nei ka pele. A kē'ia kahuna ho'i, kēia kona mōhai, mōhai iā Pele, a me kona pule paha a 'o ia mau 'ano. Pio ka pele ma laila. No laila ua kaena kē'ia kahuna [i] kona mana. Ua lanakila 'o ia iā Pele [no] kona mana. Akā huli hou lākou, aia ka pele 'a'ā, 'o ia ho'i kēlā 'a'ā 'o Waha'ula.

Side B

CL: 'O kēlā kahuna ho'i, he kahuna nui o Waha'ula paha?

EK: 'A'ole ha'i 'ia e 'Anakala Kaipo 'o wai kēlā kahuna nui.
No Waha'ula? 'o Waha'ula? 'O wai? He aha kelā au i ho'opuka ai?

CL: Well, 'o ia ku'u mana'o, akā hewa paha kēlā mana'o.

EK: Makemake au e 'ano ho'opili. Pili paha kēlā inoa 'o Waha'ula i kē'ia kanaka, kēia kahuna paha. 'A'ole maopopo. Kekahi mo'olelo ha'i mai ai 'o 'Anakē Luika, 'o ia ho'i ka wahine a 'Anakala Kaipo, 'Anake Luika ke kaikuahine o ko'u makuahine, a ha'i mai 'ia "Oh, kekahi mo'olelo i ha'i ai kona 'anakala, 'o wai lā, ha'i kē'ia 'anakala iā ia i kē'ia mo'olelo. Kekahi 'ā 'ana o ka pele, ho'omākaukau mau po'e e hele ana i hiki i ka pele, i ka lua pele nō. E kahe ana ka pele, 'a'ole i loko o ka lua, e kahe ana ka pele, ma hea lā. No laila, ho'omākaukau kē'ia po'e e hele i ka lua pele, kālua lākou [i] ho'okahi pu'a. 'O kē'ia pu'a, ho'okau 'ia ma luna o ho'okahi lio. A 'o kē'ia pu'a ho'i, 'a'ole hiki iā 'oe ke 'ai [i] ho'okahi 'āpana. Kapu. Ho'okau 'ia kē'ia pu'a i luna o kē'ia lio, me kē'ia po'e 'eā. Hele lakou i ka lua pele a ko lākou ho'i 'ana mai 'oia ka manawa ha'i ai kekahi 'anakala iā 'Anakē Luika. Iā lākou i ka lua pele, kekahi o lākou he kahuna, kahuna nui. A ua pule 'o ia, ua hā'awi 'o ia i ka mōhai, a ua hele 'o ia i luna o ke ahi. Hele a ho'okahi 'ao'ao, ho'i hou mai. No laila, ua ha'i 'o ia," 'Ae, pololei, ua ha'i 'ia kēlā mo'olelo." He 'oia'i'o e? 'Anakē Luika e wala'au me ia, he 'oia'i'o kēlā, a no kona 'ano e ha'i nei he 'oia'i'o. No laila, boy! He mana, nui ka mana.

CL: He aha ke 'ano o ko ko 'ohana pili iā Pele?

EK: 'A'ole nō lākou i ha'i mai i ka pili, 'a'ole like me ka 'ohana Kū'oko'a. Kū'oko'a i Kalapana. Maopopo paha 'oe iā...

CL: Maopopo ia'u kēlā inoa. Kū'oko'a Kaheiki, e?

EK: 'Ae, 'ae, Kaheiki. Ko lākou pāpā Kū'oko'a. 'O lākou, kekahi manawa, kekahi o nā 'ohana 'o Kū'oko'a, 'o ia ho'i 'o Ka'ōhai, kekahi kaikamahine, 'o Kanoho, ka mea male iā William Pele. 'O lākou, Kanoho ka mea 'ano walawala'au nō, lohe wau kekahi manawa i ha'i ai 'o Kanoho, o, ko lākou 'ohana mai Kahiki mai, mai Tahiti mai.

Kekahi mea i ha'i ai 'o Kanoho, lohe wau i ka 'olelo 'ia, kekahi o ko lākou 'ohana, hā'awi 'ia ka inoa, 'a'ole hiki ia'u ke ho'omaopopo i kēlā inoa. He inoa e pili ana iā Pele. No laila ua hō'ike 'ia iā lākou, pehea lā, moe 'uhane paha, kēlā 'ano, ua hō'ike 'ia. Hānau 'ana o kē'ia... 'a'ole maopopo 'o wai lā ke keiki i hānau ai... akā, kapa 'ia kēlā inoa. A he inoa kapukapu kēlā, e pili ana i ka lua pele. No laila, ne wau ho'olohe i kēlā 'ano mo'olelo, iā lākou ka 'oiwi.

CL: 'A'ole i ha'i 'ia 'o Pele he 'aumakua no 'oukou, e?

EK: 'A'ole. Ko mākou 'aumakua he manō. 'O ia ka mea a ku'u makuahine i ha'i mai ai ia'u. Akā, e pili ana iā Pele nui ko lākou, ko'u makuahine me 'Anakē Luika, what's the right word, reverence, yeah? Poina wau i ka 'ōlelo Hawai'i. Nui ko lākou ihiihi? iā Pele. Ko'u makuahine 'ōlelo mai 'o ia, nē 'oe hele i ke alanui, 'ike 'oe i kekahi wahine e hele ana, kū ke ka'a, ho'okau iā ia. No ka mea 'o Pele nō paha kēlā. Nē hele mai kekahi wahine i ka hale nei a makemake inu wai, a i 'ole makemake e 'ai, hānai. 'O Pele nō paha kēlā. 'O ia kēlā 'ano mo'olelo a'u i lohe ai. A ua nui au, a lohe au kekahi, ku'u makuahine [i] 'olelo mai, ua ha'i mua 'o ia, akā kekahi manawa kekahi mau mo'olelo, 'a'ole au i lohe ho'okahi manawa, kekahi mo'olelo lohe 'elua, 'ekolu manawa, 'eā? Nē 'oe hele i luna o ke ka'a a 'ike 'oe i kekahi wahine ma ke alanui, pono e ho'okau. Ho'okau ma ke ka'a. No laila, ua ho'omaopopo loa au i kēlā mo'olelo. A noho au i Kaleponi no mau makahiki, a ho'i mai au no ka ho'omaha. Kalaiwa ana wau i kē'ia ka'a, mai Hilo kalaiwa ana i Kapa'ahu. 'O wau wale nō. Hele a ma Kalapana. Alanui pololei. 'Ike aku nei wau i kekahi mea e kū ana, kalaiwa aku nei wau i ko'u ka'a. A he wahine. O, i kēlā manawa, ho'omaka kē'ia no'ono'o o'u e pūoho paha, e ho'āla e? ka mea a ko'u makuahine i ha'i mai [ai]. Nē 'oe 'ike pono e ho'okau. Akā ua hele maila au mai Kaleponi mai, a i Kalepono 'o ia ho'i ka lula o kēlā wahi, 'a'ole 'oe ho'okau i kekahi po'e i loko o kou ka'a. No ka mea pilikia ana 'oe. No laila, lō'ihī kē'ia 'ano, kalaiwa nei, ke no'ono'o nei au, 'auē, pono paha wau e... kū paha ke ka'a no kē'ia wahine, 'a'ole paha. A nui ko'u lauwiki, huikau. 'A'ole au maopopo he aha lā ko'u mea e hana ai. A 'ano lohi mai nei ko'u kalaiwa 'ana, kalaiwa mālie, nānā aku nei wau he haole. Kapae wale. Ko'u no'ono'o, nē he Hawai'i ua kū wau, akā nē he haole 'a'ole. 'A'ole au e kū ana. Maka'u e? I Kaleponi kī 'ia ka po'e, pepehi 'ia ne 'oe ho'okau nā po'e. Akā kekahi po'e nē 'oe kū ke ka'a, a ho'okau 'oe, pepehi 'ia.

CL: 'Ae. Lohe mau 'ia.

EK: 'Ae. 'O ia ko'u mea e no'ono'o nei, 'ike wau i ka haole, o... No laila 'ano huikau ka no'ono'o. Ko'u makuahine, nē mākou hele i Waha'ula, 'o wau me ko'u kaikunane, hele e 'ohi kūkaepua'a, mau'u kūkaepua'a no ka holoholona. Pau ka hana, a laila hiki ke pa'ani. 'ōlelo māua, "E, pau ka hana, hele kāua i ka pā heiau, ma laila iho nō. Nē 'oe hele me, māua hele me Māmā, 'ōlelo 'o ia no kēlā pā, "'A'ole hiki 'iā 'oe ke 'ōlelo me kekahi leo. Hele 'oe, nānā wale aku, pau. 'A'ole hiki ke kama'ilio, ke wala'au. Pāpā 'ia mākou 'a'ole loa. No laila ua nui ko lākou "respect." No'u iho nō ua lohe au i ka 'ō. 'O ia ka mea a'u i maopopo ai he mea kēlā i lohe au me ko'u pepeiao, kēlā 'ō. Akā ko'u ho'i 'ana i ka hale, 'ōlelo au iā Auntie Maraea, 'ōlelo mai 'o Auntie Maraea, 'o nā kūpuna nō kēlā.

CL: Kekahi nīnau 'ē a'e, maopopo iā 'oe kekahi mau inoa wahi li'ili'i ma ka lua pele? e like me Wahinekapu, a i 'ole, Ka pali Uēaloha, a i 'ole 'Akanikōlea?

EK: 'A'ole.

CL: Ma kou wā 'ōpio, ko wā li'ili'i paha, ua hele 'oe i kēlā wahi mamao, 'o 'Āpua paha, Keauhou paha, Halapē paha?

EK: 'A'ole, ka wahi mamao loa a'u i hele ai 'o Lae'apuki. Ma 'ō aku 'a'ole au i hele. Hele mau ana ko'u 'ohana, akā hele lawai'a. Hele mau i ka lawai'a. No laila, hele i ka lawai'a, 'a'ole lawe 'ia nā kamali'i. Noho nā kamali'i i ka hale. Aia na'e nē hele i ka mala'ai, a laila, lawe 'ia nā kamali'i e hele huki [i] nāhelehele. Akā iā 'Anakala Kaipo e hele ana i ka pīpī ulua i 'Aikua, ua lawe 'o 'Anakala Kaipo ia'u. Mau lawe 'ana ia'u. 'O ia ko'u 'ikemaka 'ana i ke 'ano o ka hana. Ua 'olu'olu 'o ia, lawe 'o ia ia'u.

CL: Ua ha'i 'o ia iā 'oe e hāmau i ka leo i kēlā manawa?

EK: 'A'ole.

CL: Hiki iā 'oe ke wala'au.

EK: 'Ae. Akā nē mākou hele holoholo i ka pō, i ka lamalama. 'A'ole pāpā 'ia mai, 'a'ole wala'au, akā ma ke 'ano nā o nā kūpuna e wala'au nei. No ka mea, mai 'olelo 'oe e hele ana kākou i ka holoholo, hele ana i ka lamalama, no ka mea, lohe mai nō kēlā po'e, a hele nō akula lākou. No laila mai 'ōlelo, e hele ana i ka lamalama, mai nui ka leo. 'O ia mau 'ano. No laila ka manawa e hele ai i ka lamalama, hāmau i ka leo. E pili ana i kēlā mo'olelo, ho'okahi 'auwinalā, 'ike au i ko'u hoahānau, 'o Kaipo me Keala, ho'omākaukau ana i ka lamalama--ninini i ka 'aila māhu, hana i ka 'eke mau'u, ho'okomo i ka 'oki 'ia o kē'ia lamalama. Ku'u 'ike 'ana, maopopo, a, e hele ana lāua i ka lamalama. Ho'omākaukau lāua i ka lama, ho'okahi na Keala, ho'okahi na Kaipo, kūkulu ma ka pōhaku a hiki i ke ahiahi, a hele. Nīnau au i ka nīnau. Hele ana 'olua i hea? Hele ana 'olua i ka lamalama? 'Ae, hele ana i ka lamalama. No laila, kokoke ka manawa lāua e hele ana, 'olelo aku au makemake au e hele. 'Ae, hiki nō. Lawe au i ke kukuihelepō, no ka mea, ua maopopo ia'u, 'o lāua me ka lamalama, hele ana lāua ma kai i ka 'ae kai. 'O wau, hele ana au ma uka. No laila, koho wau i ke kukuihelepō. 'O ia ka'u kukui e hele ai. Hele aku nei a i ka 'ae kai. Pō'ele'ele, aia na'e kali li'ili'i mākou, lohe au i ka 'ōlelo 'ia 'a'ole hiamoe ka 'a'ama, kali li'ili'i. Kali li'ili'i ma Pi'ikea, kēlā pōhaku nui, i laila wala'au. Hele paha. Hele aku nei mākou. Kē'ia manawa a mākou i hele, hele aku nei mākou a kekahi 'ao'ao 'o Ka'uluhao, a, kekahi 'a'ole nō maika'i loa ke kai i kēlā manawa. Kekahi manawa pi'i maila ka nalu nui, a malie, a pi'i maila. 'O wau a mauka. Hoh, ho'okahi nalu nui, pio kē'ia mau lamalama. 'O wau wale nō me ka kukuihelepō. No laila hele mai nei lāua, 'a'ohe ka lama, ua pio, ua pulu i ke kai. 'Ōlelo maila, e ho'i kākou. Ho'i aku nei mākou. A ho'i i ka hale, pi'i ana nō mākou i kēlā pi'i. A 'ōlelo mai nei ka wahine 'o Auntie Luika mai loko mai, "Auē, hikiwawe nō ka lokowili (?). Pehea mai nei?" 'Ōlelo aku nei, 'o Kaipo paha ka mea i pane aku, "Ah, no more nothing." 'Ōlelo mai 'o 'Anakē Luika, "Pehea anei, i ka hale nei nō ua pau. 'E hele ana i ka lamalama.' Auē nō ho'i e. Hele aku nei kēlā po'e, a aia kēlā po'e mamua, a ua pau iā 'oukou." No laila no'ono'o, e, pololei paha kē'ia.

CL: He aha ke 'ano o kēlā mau po'e i ha'i 'ia ai?

EK: Hele aku nei nō lākou, e? Po'e 'uhane. E. 'A'ole maopopo, 'uhane maika'i paha. Ho'i iho nō, like nō me ka hele 'ana i ka alualu pu'a, alualu pipi. Ko mākou po'e hele i ke alualu, nē 'oe hele i ke kuahiwi, 'ōlelo 'oe hele ana 'oe i ke kai. A nē 'oe e hele ana i ke kai, 'ōlelo 'oe hele ana 'oe i ke kuahiwi. I huikau paha ka 'uhane, e? Auē nō ho'i e. Akamai nō kēlā_ no'ono'o e?

CL: Well, ua lawa paha ke kama'ilio 'ana, no ka mea ua pau ka'u mau nīnau.